

паперів. Однак, незважаючи на часткову імплементацію Францією Директиви № 2004/25/РЄ, на практиці державні органи можуть заблокувати будь-яку угоду, незважаючи на позицію акціонерів.

Показовою в цій ситуації є така справа. В кінці лютого 2006 р. італійська енергетична компанія Enel оголосила про плани придбання франко-бельгійської компанії Suez (енергетика, водопостачання і переробка сміття). Коли Enel оголосила про свій інтерес до активів Suez, французька влада зайняли «оборонну позицію» і заявили про свою «стурбованість». Уряд Франції вважав за краще варіант злиття Suez з газовою компанією Gos de France, щоб створити потужну енергетичну компанію на французькому ринку і поступово розширювати її на ринки інших країн. Угода з Enel могла призвести до «втрати суверенітету Франції в галузі енергетики». Саме французький уряд ініціював злиття Suez з Gos de France. Альянс GdF-Suez викликав різкі протести в уряді Італії [4].

Виходячи зі змісту Директиви, певне коло питань має регулюватись національним законодавством відповідно до принципу субсидіарності. До них належить регулювання втрати чинності пропозиції, перегляду пропозиції, конкуренції пропозицій, повідомлення результатів пропозиції, невідкличності пропозиції. Зміст цих правил залишено на розсуд держав-членів, які повинні гарантувати, що ухвалені норми не суперечать загальним принципам Директиви. Забороняється запроваджувати обмеження на вільний обіг цінних паперів та на право голосу.

Зважаючи на наведене, зазначимо, що аналізована нами директива не носить імперативного характеру, дозволяючи державам-учасникам на національному рівні відмовитись від застосування того чи іншого запропонованого механізму та встановлює єдині правові норми щодо контролю та регулювання злиттів і поглинань компаній в рамках Європейського Союзу. Законодавство, що регулює поглинання товариств, – це якраз те законодавство, яке яскраво ілюструє відмінності у корпоративному праві держав-членів ЄС.

Водночас на сьогодні в Україні майже відсутнє законодавство, яке б чітко урегулювало цю сферу відносин, оскільки характеризується множинністю діючих законодавчих актів, які регулюють статус юридичних осіб різних організаційно-правових форм, а також відсутністю єдиного закону, що регулює вказану сферу правовідносин.

Список використаної літератури:

1. *Вербов С. В.* Регулювання угод зі злиття та поглинання в приватному праві: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С. В. Вербов. – К., 2014. – С. 79, 94.
2. *Кибенко Е. Р.* Корпоративное право Великобритании. Законодательство. Прецеденты. Комментарии / Е. Р. Кибенко. – Киев. Издательство «Юстиниан», 2003. – С. 273.
3. *Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids.* // OJ L 142, 30.04.2004. – P. 12–23.
4. *Costa v. Enel*, (Case 6/64), Giudice conciliatore di Milano, Sezione, ordinanza del 16/01/1964 21/01/1964 (RG 1907/63) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61964CJ0006:EN:PDF>.

The paper examines issues related to the study of international legal regulation of relations experience with acquisitions in the light of the following models: Anglo-Saxon, American and European. It was established that the Directive does not Thirteen is imperative, enabling States Parties at the national level to waive the application of a proposed directive mechanism of legal regulation investigated relationships.

В статье анализируются вопросы, связанные с изучением международно-правового опыта регулирования отношений по поглощению компаний через призму таких моделей, как: англосаксонская, американская и европейская. Установлено, что Директива о поглощении не носит императивного характера, позволяя государствам-участникам на национальном уровне отказаться от применения того или иного предложенного директивой механизма правового регулирования исследуемых правоотношений.

ЗМІСТ ТА ФОРМА ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН ЯК УМОВИ ЇХ ПРАВОМІРНОСТІ

Кочин В. В.,

кандидат юридичних наук, учений секретар НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглядаються загальні умови правомірності цивільних відносин. Визначається зміст фактичних відносин, його співвідношення з законодавчо передбаченою структурою відносин, а також необхідність відповідного оформлення цивільних відносин.

Ключові слова: цивільне право, правові відносини, зміст відносин, форма відносин.

Юристам здається, що вони знають, з якою реальністю вони мають справу, тільки до тих пір, коли їх про це не запитують. Якщо ж їх запитують, то їм вже доводиться самим або запитувати і дивуватися, або ж за необхідністю вирішувати одне з найскладніших питань теорії пізнання.

Є. В. Спекторський

Взаємодія людини у соціумі породжує виникнення відповідних прав та обов'язків, які у своїй сукупності складають певні суспільні відносини. Для юридичної науки така взаємодія є правовими відносинами, де одна сторона на основі правових норм вимагає від іншої сторони виконання певних дій або ухилення від них, а інша сторона повинна виконати ці вимоги, що охороняються державою [2, с. 335]. Будь-яка фактична взаємодія набуває ознак правовідносин у тому випадку, коли такі відносини: 1) суспільні; 2) ідеологічні; 3) виступають юридичним виразом економічних, політичних, сімейних та інших відносин; 4) виникають, припиняються або змінюються на основі правових норм; 5) у їх межах суб'єкти пов'язані між собою суб'єктивними правами і юридичними обов'язками; 6) передбачають, що взаємна поведінка учасників індивідуалізована і чітко визначена; 7) мають вольовий характер; 8) охороняються державою [2, с. 335–336].

Таким чином, не всі суспільні відносини є правовими, адже для надання їм цієї якості вони мають «пройти» відповідний шлях. Зокрема, йдеться про такі стадії: 1) виникнення суспільних зв'язків; 2) розвиток фактичних відносин; 3) оформлення відносин як суспільних [4, с. 404–407]. При цьому саме зміст та форма суспільних відносин є визначальними умовами для віднесення суспільних відносин до відповідного виду, а також щодо можливості належного правового регулювання суспільних відносин.

Зважаючи на це, маємо на меті здійснити комплексний аналіз таких умов існування цивільних відносин як їх зміст та форма. Це дозволить сформувати не лише теоретичний погляд на правове регулювання цивільних відносин, а й надасть практичну можливість для правильної реалізації норм приватного права.

У першу чергу, слід зупинитися на понятті «зміст цивільних відносин», до яких належать особисті немайнові та майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ч. 1 ст. 1 ЦК України). О. Р. Шишка, досліджуючи предмет цивільних відносин, робить висновок, що цивільні відносини є цілим, а особисті немайнові та майнові відносини – частинами одного, цілого; що, у свою чергу, формує певний «союз» відносин – біцефальну модель, що поєднує майнові та немайнові відносини [8, с. 158–159].

Дійсно, виокремлення у ЦК України лише двох груп цивільних відносин надає змогу комбінувати їх для формування окремих відносин, які можна назвати цивільними. Так, окрім традиційних для цивільного права речових, зобов'язальних, деліктних чи відносин інтелектуальної власності, нині йдеться про підгалузі, які вийшли з «лона» цивільного права як корпоративне право, житлове право, а також такі галузі права як екологічне, земельне, які мають у своїй структурі предмета правового регулювання приватні права та інтереси. Таким чином, слід погодитися з Р. А. Майдаником, що цивільне і приватне право мають однаковий предмет і методи правового регулювання, а складові приватного права (сімейне, земельне, спадкове, підприємницьке тощо) охоплюються цивільним правом, оскільки мають своїм предметом відносини між юридично рівними учасниками, які регулюються на засадах диспозитивності [3, с. 74–75].

Предмет правового регулювання є ширшим поняття, ніж зміст правових відносин, оскільки останній розглядається лише як сукупність прав та обов'язків. При цьому зміст правовідносин повинен мати юридичний характер, а їх реалізація має перебувати у відповідній сфері правового регулювання. Класичним прикладом можуть слугувати відносини власності. Так, ст. 41 Конституції України передбачена конституційна засада відносин власності, яка знаходить своє логічне відображення книги третьої ЦК України. Разом з тим окремо регулюються відносини щодо забезпечення права громадян на житло (ЖК УРСР), окремо – відносини володіння, користування і розпорядження землею (ЗК України). Хоча для особи особливої різниці щодо суспільної взаємодії з іншими особами відносно її власності на землю чи житло немає. Більш того, у разі порушення цих суспільних зв'язків (абсолютних чи відносних) наслідком буде перенесення цих суспільних відносин до публічної сфери, зокрема щодо притягнення винної особи до відповідальності, передбаченої нормами КК України чи КУпАП, чим забезпечується конституційний принцип непорушності власності. Знову таки, для особи з точки зору її соціальних зв'язків, цікавитиме лише відновлення чи компенсація порушення. Таким чином, соціальні відносини підлягають відповідному (належному) правовому регулюванню, внаслідок чого вони можуть змінюватися залежно від цього правового регулювання.

Формування цивільних відносин, в першу чергу, здійснюється шляхом позитивації природного права. С. П. Рабінович виділяє такі принципи цього процесу: 1) онтологічні; 2) деонтологічні; 3) гносеологічні; 4) комунікативно-інтерпретаційні [6, с. 131–132]. Далі, залежно від юридичного змісту (передбаченості правом відповідних прав та обов'язків), фактичні суспільні відносини можуть набувати того чи іншого виду, формуючи тим самим предмет галузі права. Таким чином, зміст цивільно-правових відносин має перебувати в межах предмета цивільного права. При цьому, окрім безпосереднього змісту відносин, необхідно вести мову про суб'єктів відносин, правовий статус яких також має бути в межах правового регулювання цивільного права, власне як і правовий режим об'єкта. Тим самим формується сутність (суть) цивільних відносин.

Передумовою участі особи у правових відносинах є реалізація відповідного інтересу. Спрямованість особи на реалізацію того чи іншого інтересу породжує необхідність здійснення конкретних дій або утримання від них. При цьому особа може реалізовувати лише охоронювані законом інтереси. Державне забезпечення реалізації відповідних прав та обов'язків формує відповідний статус. Ілюстрацією цього механізму є реалізація підприємницького інтересу фізичною особою. Так, людина як учасник правових відносин може здійснювати підприємницьку діяльність набувши статусу фізичної особи – підприємця або опосередковано шляхом створення юридичної особи. При цьому реалізація одного і того самого інтересу породжує різні правові статуси.

Правове регулювання визначає також правовий режим об'єкта правових відносин, тому виникнення, зміна чи припинення правових відносин щодо матеріальних та нематеріальних благ залежить від правильного застосування належних норм матеріального права до фактичних суспільних відносин. Наприклад, ст. 348 ЦК України передбачено порядок припинення права власності на майно, яке не може їй належати. На практиці йдеться про неможливість набуття у власність права власності на земельні ділянки іноземцями, тобто спочатку особа правомірно набуває права власності в порядку спадкування, внаслідок чого зобов'язана здійснити її відчуження, реалізуючи публічну політику зі збереження землі у власності громадян України.

З точки зору філософії права, на рівні сутності права воно є ідеальною реальністю відносин між людьми, тобто вона є ідеальним буттям, сутністю якого є належність. Як наслідок, зміст права виражається у ментальних установах, ідеях і теоріях, знаково-символічній формі норм та інститутів, людських діяч і відносинах, тобто в різних проявах правової реальності [7, с. 134]. Таким чином, беззаперечним є те, що правові відносини можуть складатися виключно між правосуб'єктами особами (фізичними чи юридичними особами) та мають абсолютну чи відносну юридичну природу щодо об'єктів цих відносин. Саме цивільне право, на нашу думку, може забезпечити ідеальну рівність відносин – ідеальне буття на основах визнання свободи волі та принципової можливості норми належного у суспільстві.

Сформувавши уявлення про зміст цивільно-правових відносин, слід визначити їх форму. Форма буття права виражає динаміку правової реальності у світі ідей (ідея права), світі знакових форм (правові норми і закони), світі взаємодії між соціальними суб'єктами (правове життя) [7, с. 139].

Ідея права передбачає найзагальніший та абстрактний вираз права як суспільного явища. Вона не позбавлена відповідного законодавчого закріплення, що виражається для цивільного права у його основних положеннях, передбачених ст. 1–10 ЦК України. Далі формуються відповідні правила поведінки у суспільстві через створення, в першу чергу, норм законодавства. Нарешті соціальні дії суб'єктів відносин «вмикають» механізм правового регулювання. Такі дії формуються відповідно до психічно-вольового ставлення суб'єкта до права шляхом його невизнання, бажання підкорятися чи внаслідок повного його визнання. На практиці такі дії осіб породжують виникнення цивільних відносин, які відповідно до ст. 11 ЦК України визначені через категорію «юридичні факти».

Вважаємо за доцільне звернути увагу на світ знакових форм як найбільш практичну площину форми права та правових відносин. Під формою розуміється зовнішнє вираження явища, тому форма відносин, на нашу думку, це зовнішнє закріплення фактичних суспільних відносин. Виходячи з підстав виникнення, можна встановити форму цивільних відносин, порівнявши власне підставу та наслідок відповідних дій особи.

Так, цивільні права та обов'язки виникають з: 1) договорів та інших правочинів; 2) створення літературних творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) чи моральної шкоди іншій особі; а також безпосередньо з актів цивільного законодавства, актів органів державної влади, органів влади АРК або органів місцевого самоврядування, з рішення суду, у разі настання чи ненастання певної події. Таким чином, логічно допустити існування договірної чи іншої правочинної форми відносин; іншої форми відносин, що передбачена відповідними актами публічної влади. Практичне значення такого поділу полягатиме у необхідності документального закріплення (підтвердження) існування тих чи інших цивільних відносин.

Цивільне законодавство України передбачає низку норм, які регулюють необхідність відповідної форми відносин. Зокрема, йдеться про форму правочину (ст. 205 ЦК України) з вимогами щодо їх

нотаріального посвідчення (ст. 209 ЦК України) та державної реєстрації (ст. 210 ЦК України), реєстрацію подій та дій, які нерозривно пов'язані з фізичною особою (Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»), реєстрацію прав на нерухомість (Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень») та інші.

Бездокументарна форма відносин також має місце під час існування цивільних відносин. На нашу думку, така форма відносин характеризує реальний стан існування права, що може виражатися таким регулюванням: 1) презумпція правомірності набуття права власності (ст. 328 ЦК України), а також порядок визнання права власності у разі невизнання, оспорування цього права іншою особою або у разі втрати документа, який засвідчує право власності (ст. 392 ЦК України); 2) фактичне володіння чужим майном (ст. 397 ЦК України); 3) випадки правомірного використання твору без згоди автора (ст. 444 ЦК України) та інше.

Фактичне існування цивільних відносин ґрунтується на двох принципах: 1) рівність учасників та диспозитивність регулювання; 2) можливість визнання учасниками фактичних відносин на основі свободи договору та легітимації звичаїв. Однак не слід забувати про те, що такі фактичні відносини не повинні суперечити принципам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. Деталізуючи ці положення, стверджуємо, що йдеться про можливість існування цивільних відносин, зміст та форма яких не складають передбачений законом склад публічного правопорушення.

Фактичність цивільних відносин має передбачати належний правовий захист прав та інтересів учасників цих відносин. Головним чином йдеться про державне забезпечення відносин шляхом можливості застосування державного примусу у випадках їх порушення, зокрема, у випадку невизнання особами змісту чи форми відносин. Тому існує група відносин, які є цивільно-правовими за змістом та формою, але мають певні особливості, зокрема, існують так звані натуральні зобов'язання, які є змішаними, неповними (недосконалими), не мають судового захисту, а також є способом досягнення справедливості.

Такий процес розвитку відносин є нормальним, оскільки відбувається розширення кола фактичних відносин, які за змістом та формою є цивільними. Це спричинено відходженням від нормативістського підходу до розуміння права, інноваційним розвитком суспільства, заснованим на моральності, а також стрімким розвитком підприємництва. Як стверджував М. В. Цвік, перетворення фактичних відносин у правові відбувається шляхом офіційного визнання та надання відносинам юридичного захисту держави, що простежується, зокрема, саме у нормах ЦК України [5, с. 78–79].

Більш того, усвідомлення індивідуумами приватних інтересів, їх акумулювання в інтереси відповідних соціальних груп сформує в державі належне здійснення публічними утвореннями суб'єктивних цивільних прав, зокрема, речових, корпоративних, зобов'язальних тощо. Г. В. Ф. Гегель, розглядаючи громадянське суспільство, стверджував, що корпорація (об'єднання осіб) під наглядом державної влади має право займатися власними інтересами в межах виключних інтересів [1, с. 208]. Саме цей процес спостерігається в Україні, адже лише сьогодні громадський цивільний інтерес відокремився від державного.

Таким чином, слід зробити такі висновки щодо змісту та форми цивільних відносин. Правомірність фактичних приватних відносин розуміється як їх відповідність принципам цивільного права, а також відповідність нормам цивільного законодавства в межах договірної свободи. Зміст цивільних відносин складають фактичні відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності їх учасників, що складаються з приводу особистих немайнових та майнових благ. Учасники цих відносин діють у формі, що дозволяє стверджувати про визнання відносин між ними, закріплюючи ці відносини в порядку, передбаченому законом. Разом з тим потребують окремого дослідження відносини, які перебувають у правовій площині, однак їх зміст та форма не передбачена законом.

Список використаної літератури:

1. Гегель Георг Вільгельм Фрідріх. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кухніра. – К.: Юніверс, 200. – 336 с.
2. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. док. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України М. В. Цвіка, док. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2011. – 584 с.
3. Майданик Р. А. Цивільне право як сфера приватного права України / Р. А. Майданик // Приватне право. – 2013. – № 1. – С. 65–80.
4. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е, перераб. и доп. Отв. ред. проф. М. Н. Марченко. Том 2. – М.: ИКД «Зерцало-м», 2002. – 528 с.
5. Правовая система Украины: история, состояние и перспективы: в 5-ти т. / Нац. акад. прав. наук Украины; редкол. В. Я. Таций [и др.]. – Х.: Право, 2011. – Т. 1: Методологические и

историческо-теоретические проблемы формирования и развития правовой системы Украины / Под общ. ред.: М. В. Цвика, А. В. Петришина. – 2011. – 896 с.

6. Рабинович С. П. Юснатуралізм у приватному праві (західноєвропейська традиція): монографія. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – 136 с.

7. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / За ред. док. філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

8. Шишка О. Р. Біцефальна модель правовідносин у механізмі цивільно-правового регулювання / О. Р. Шишка // Проблеми цивільного права та процесу: матеріали наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті професора О. А. Пушкіна (30 травня 2015 р.). – Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2015. – С. 153–161.

The article examines the general conditions of legality civil relations. Determine the actual content of the relationship, its relationship with the structure laid down by law relationships, and the need to design appropriate civil relations.

В статтях рассматриваются общие условия правомерности гражданских отношений. Определяется содержание фактических отношений, его соотношение с законодательно предусмотренной структурой отношений, а также необходимость соответствующего оформления гражданских отношений.

ПУБЛІЧНІ І ПРИВАТНІ ІНТЕРЕСИ В ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИНАХ

Щербина В. С.,

*доктор юридичних наук, академік НАПрН України, професор,
головний науковий співробітник відділу правових проблем підприємництва
НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака,*

У статті розглядаються проблеми співвідношення публічних і приватних інтересів в господарських відносинах та їх вирішення шляхом урегулювання в Господарському кодексі України.

Стверджується, що на відміну від ЦК України, якому подібна термінологія не відома, ГК України широко застосовує такі терміни і юридичні конструкції, як «узгодження», «оптимальне узгодження», «врахування», «поєднання» інтересів названих вище суб'єктів, що, на нашу думку, є свідченням не публічного, а публічно-приватного характеру його норм.

Ключові слова: публічні інтереси, приватні інтереси, баланс публічних і приватних інтересів.

На сучасному етапі розвитку демократичного суспільства в нашій країні дедалі більше уваги привертають до себе категорії «інтерес», «публічний інтерес», «приватний інтерес», що виступають важливими елементами системи соціальних цінностей.

Слід зазначити, що проблема інтересу у праві та визначення співвідношення приватних і публічних інтересів у різних сферах життєдіяльності завжди викликала і викликає потяг дослідників до її дослідження та розв'язання.

Не є винятком і сфера економіки, особливість дискусій щодо приватноправових і публічно-правових аспектів правового регулювання в якій доповнюється до того ж ще й протистоянням різних наукових шкіл – цивільного і господарського права.

Так, питанням співвідношення приватних і публічних інтересів при правовому регулюванні підприємницької діяльності присвячено дослідження О. Я. Курбатова [1], співвідношенню приватних і публічних інтересів в правовому регулюванні реклами – Б. О. Дзгоевої [2]. Проблеми правового забезпечення публічних і приватних інтересів в господарських товариствах досліджувала О. М. Вінник [3], приватноправові та публічно-правові засади регулювання підприємницьких відносин – О. Д. Крупчан [4, с. 5–8] тощо.

Така увага науковців до проблеми інтересу в господарському праві обумовлена тим, що поєднання публічно-правових і приватноправових засад є характерним для господарського законодавства, норми якого регулюють господарські відносини, що виникають у процесі організації (публічно-правовий аспект) та здійснення господарської діяльності (приватноправовий аспект) між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. На такій позиції стоять представники господарсько-правової науки.

Зміст поняття «охоронюваний законом інтерес» частково розкрито в рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р., проте, як і раніше, поняття, розмежування і співвідношення публічних і приватних інтересів по-різному тлумачаться в правовій літературі.